

УДК 332.1.711.

О.В. Тополевська, аспірантка

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ПРОДОВОЛЬЧИХ РИНКІВ В УМОВАХ ВІДКРИТОСТІ ЕКОНОМІКИ

О.В. Тополевская, аспирантка

Черниговский национальный технологический университет, г. Чернигов, Украина

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ РЕГИОНАЛЬНЫХ ПРОДОВОЛЬСТВЕННЫХ РЫНКОВ В УСЛОВИЯХ ОТКРЫТОСТИ ЭКОНОМИКИ

Oksana Topolevska, PhD student

Chernihiv National Technological University, Chernihiv, Ukraine

THEORETICAL ASPECTS OF REGIONAL FOOD MARKETS FORMATION IN THE OPEN ECONOMY

Досліджено теоретичні аспекти формування регіональних продовольчих ринків в умовах відкритості економіки.

Ключові слова: економіка, регіон, ринок, продовольчий ринок.

Исследованы теоретические аспекты формирования региональных продовольственных рынков в условиях открытости экономики.

Ключевые слова: экономика, регион, рынок, продовольственный рынок.

Investigational theoretical aspects of forming of regional food markets in the conditions of openness of economy.

Key words: economy, a region, a market, food market.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Формування та функціонування регіональних продовольчих ринків значною мірою залежить від ступеня розвитку суспільних відносин. Класична економічна теорія свідчить про те, що двома основними його складовими є базис і надбудова. Через відсутність спільних точок дотику на предмет направленості політики на регіональному продовольчому ринку, проблема надбудови залишається дискусійною. У зв'язку з цим одним із пріоритетних завдань у цьому плані є пошук нових концептуальних підходів [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Дослідженню проблем теорії та практики продовольчого ринку в тих чи інших аспектах присвячено праці відомих українських і зарубіжних науковців: М.П. Бутка, П.П. Борщевського, М. Багрова, Г.В. Балабанова, О.В. Березіна, М.І. Белявцева, К.Г. Бородіна, Б.М. Данилишина, Л.В. Дейнеко, С.І. Дорогунцова, Н.І. Гантимурова, А.Н. Захарова, В.А. Ільяшенко, В.Д. Логвинова, Т.М. Лозинської, С.У. Нуралієва, П.Т. Саблука, Є.П. Сонька, А.І. Соловійова, Л.Г. Чернюк, В.М. Шкаберіна, В.В. Юрчишина та багатьох інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Наявні наукові праці мають велике теоретико-практичне значення, проте зміни, що постійно відбуваються в економічному просторі продовольчої сфери, потребують дослідження продовольчого комплексу на регіональному рівні і вимагають розроблення та використання адекватних принципів.

Мета статті. Метою цієї статті є поглиблення теоретичних засад формування регіональних продовольчих ринків, їх принципів та структури в умовах відкритості економіки.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж розглядати проблематику функціонування регіональних ринків, слід поглибити теоретичні підходи до ключового поняття регіон. Під ним розуміється це частина території країни, відмінна від суміжних територій, з певним поєднанням природно-географічних, соціально-економічних, демографічних, національно-культурних, екологічних та інших ознак, характеризується єдністю та ці-

лісністю, комплексністю та виробничою спеціалізацією. У регіонах концентруються інтереси соціуму, держави і бізнесу [6].

Інші науковці розглядають «регіон як певну територію з притаманними їй специфічними природно-кліматичними, економіко-географічними, демографічними, історичними, етнічними, соціально-побутовими та іншими особливостями. При цьому далеко не завжди об'єктивно кордони регіону співпадають з кордонами офіційних територіальних утворень, а інколи взагалі є розмитими, "примарними"» [3].

За трактовкою М. Багрова, регіон – «це відносно замкнуте територіальне недержавне соціально-виробниче утворення, яке характеризується самовідтворенням культурно-господарської і етнічної структури, покладеної на природну територіальну основу».

Застосуємо більш загальне визначення цього поняття: регіон – це «відкрита» економічна система зі своїми особливостями управління і саморегулювання. На відміну від підприємства, регіон представляє не тільки сферу виробництва, але і всі інші фази відтворення. У ньому перетинаються інтереси і виробників, і споживачів продукції за допомогою ринку [4].

Відсутнє також чітке теоретичне визначення продовольчого ринку. У вітчизняній науковій практиці воно має концептуальну незавершеність, невизначеність методологічних підходів до його розбудови.

Більшість дослідників, а саме О.В. Березін, Т.М. Лозинська, П.Т. Саблук, та інші, схиляються до думки, що продовольчий ринок – це територіально відокремлена соціально-економічна система взаємодії попиту, ціни та пропозиції, або сукупність взаємозалежних процесів організації виробництва, перероблення і збуту продовольчих товарів, спрямованих на розвиток товаровиробників і забезпечення продовольчої безпеки регіону. Проте таке тлумачення не повністю розкриває економічний зміст цього поняття, оскільки на додаток це система не лише виробників, а і споживачів, відкрита та динамічна сукупність [5; 6; 7].

Л.Г. Чернюк, П.П. Борщевський [3], О.Б. Шмаглій, О.В. Кривончак [8] розглядають регіональний продовольчий ринок як систему розміщених на території регіону технологічно пов'язаних між собою галузей і виробництв, об'єднаних спільною метою задоволення потреб населення в продуктах харчування.

При цьому відзначається, що «серед усіх ринків найважливішим є саме продовольчий, оскільки лише його продукція забезпечує існування людства. Продовольчий ринок є частиною національного ринку, на якому предметом купівлі-продажу виступають сільськогосподарська продукція та продовольство. Кінцевою метою і завданням функціонування продовольчого ринку є забезпечення продовольчої безпеки держави» [9].

Продовольчий ринок розглядається як система, що складається із множини взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів, а отже, його стан визначається сукупністю значень парламентів, характерних для цієї системи [6]. К. Річард та Ул. Джозеф розглядають продовольчий ринок як систему зв'язку, розподілу й обміну товарів [10].

З просторових позицій «ринок продовольчих товарів – це сукупність господарюючих суб'єктів: виробників, виконавців, які виробляють і/або реалізують споживчі товари, а також індивідуальних споживачів, які купують ці товари для особистого використання» [11; 12].

В економічному відношенні ринок продовольства визначає сферу взаємодії суб'єктів ринку по забезпеченню виробництва і вільного руху сільськогосподарської продукції, продуктів її перероблення, тобто продовольчих товарів, технологій, засобів виробництва і послуг для агропромислового комплексу, аграрної науково-технічної продукції [13].

З функціональних позицій споживчий ринок регіону як ринок продовольчих і непродовольчих товарів, ринок споживчих послуг, для розвитку яких на цій території сформовані найбільш сприятливі природні й соціально-економічні умови [14].

У процесі формування та забезпечення ефективного функціонування продовольчого ринку доцільно дотримуватися відповідних принципів, які можна поділити на три групи [15]:

- загальноекономічні, до яких належать: соціальна орієнтація; системність та комплексність; ефективність; демократизм; саморегулювання; самофінансування; науковість; регіональність;
- організаційно-технологічні, які включають територіальний поділ праці, ієрархічність та зворотний зв'язок;
- специфічні, основними з яких є: історизм; варіантність; пріоритетність; функціональна інтеграція; доцільність і необхідність; суперництво і конкуренція (рис. 1).

Рис. 1. Принципи формування і функціонування продовольчого ринку

Розкриття сутності продовольчого ринку вимагає розгляду його меж. Ці межі визначаються ступенем взаємозалежності показників у просторі і в часі. У зв'язку з цим розрізняють товарні (продуктові), географічні (локальні) та часові (сезонні) межі товарних ринків (рис. 2). Товарні межі продовольчого ринку пов'язані із взаємозамінністю споживчих товарів. М'ясо птиці стало заміником для більшості споживачів м'яса інших видів тварин з огляду на те, що останніми роками відбувається суттєве скорочення пропозиції м'яса великої рогатої худоби та свиней, а відповідно ціни на них зростають. Крім того, чимало споживачів змінило свої смаки і вподобання відносно того чи іншого м'яса на користь дієтичного м'яса птиці. Сезонні межі ринку визначаються позитивною кореляцією руху цін на м'ясо-молочну продукцію в літньо-осінній та зимово-весняний періоди. Визначення географічних або територіальних меж ринку залежить від наявного конкурентного середовища в галузі (продавців на національному і міжнародному ринках) та вхідних бар'єрів проникнення на ринок.

Важливим моментом під час визначення меж продовольчого ринку є питання відповідності ринку і галузі. Галузь найчастіше трактують як сукупність підприємств, які на основі використання ідентичних ресурсів та технологій виробляють аналогічні товари.

Відмінності між ринком і галуззю ґрунтуються на тому, що об'єднуючою рисою ринку є задоволення потреби, а галузі – характер використовуваних технологій. Відповідно, товари, що їх реалізує галузь, можуть бути як близькими субститутами (замінниками), так і не субститутними товарами. Таким чином, під продовольчим ринком варто розуміти сукупність продажів однорідних товарів та його найближчих заміників (субститутів) [16].

Рис 2. Типізація меж продовольчого ринку

Структура національного продовольчого ринку, основу якого складають сировинні галузі АПК, під впливом вертикальної інтеграції суттєво ускладнюється. Ознаками його будови є не тільки галузі, що формують технологічний процес, а й територіальне розміщення підприємств, рівень управління та функціональна спеціалізація окремих підрозділів. Серед підходів до характеристики структури продовольчого ринку можна виділити три основні: продуктовий, територіальний і функціональний.

За продуктового підходу елементами продовольчого ринку є окремі товарні галузі (м'ясна, молочна, борошномельна, крупова, цукрова, олійна, овочева тощо). Структурування продовольчого ринку за продуктовим принципом вказує на наявність важливої особливості: за будь-якого рівня розвитку вертикальної інтеграції спільний інтерес інтегрованих підприємств проявляється у виробництві певних видів кінцевої продукції (рис. 3).

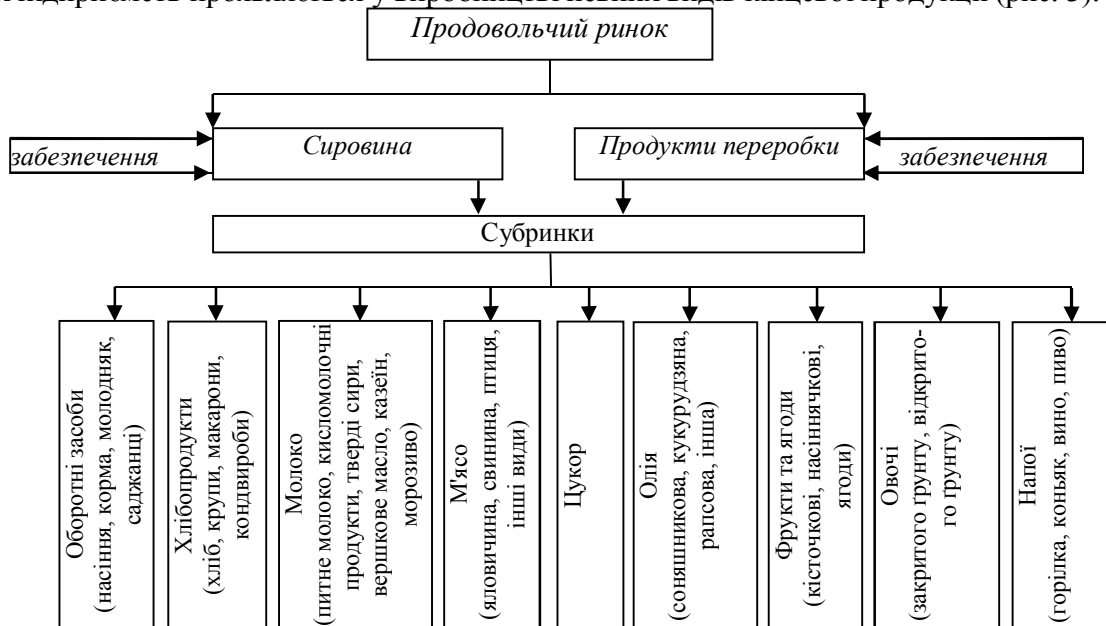

Рис. 3. Структура продовольчого ринку згідно з продуктовим принципом

Функціональна будова трактується як сукупність галузей, які виконують у межах продовольчого ринку певні завдання (забезпечення ресурсами, виробництво сировини, перероблення, зберігання, транспортування тощо).

Територіальна будова продовольчого ринку є результатом поділу праці на субнаціональному рівні залежно від природно-кліматичних умов, які визначають територіально-регіональну спеціалізацію [6].

Висновки і пропозиції. Регіональний продовольчий ринок країни є підсистемою економічної системи країни, а також національним сегментом світового аграрно-продовольчого ринку. Як підсистема він розвивається у тісному взаємозв'язку з іншими ринками. Регіональний продовольчий ринок є складовою частиною єдиного ринкового простору та функціонує на основі загальних ринкових принципів. Ступінь прояву окремих з них є різним, що обумовлено особливостями функціонування АПК.

Регіональний продовольчий ринок можна визначити як систему відносин і зв'язків, що суттєво впливають на всі фази відтворення, форма зв'язку виробництва зі споживанням, виробників один з одним, усіх ланок суспільного виробництва і видів господарської діяльності за допомогою безпосередньо процесів купівлі-продажу продовольчих товарів на визначеній території. Отже, регіональний продовольчий ринок може функціонувати лише у взаємозв'язку з іншими ринками – капіталів, підрядних робіт, робочої сили, житла, інформації, патентів тощо, кожний з яких має свої особливості, різні форми організації, але їм властиві загальні риси.

Список використаних джерел

1. *Березін О. В.* Продовольчий ринок України: теоретико-методологічні засади формування і розвитку : монографія / О. В. Березін. – К. : Центр навчальної літератури, 2008. – 184 с.
2. *Березівський П. С.* Організація прогнозування та планування агропромислового комплексу : навч. посіб. / П. С. Березівський, Н. І. Михалюк. – Л. : Магнолія Плюс, 2004. – 443 с.
3. *Борщевський П. П.* Підвищення ефективності розвитку і розміщення харчової промисловості / П. П. Борщевський, Л. Г. Чернюк, О. Б. Шмаглій. – К. : Наук. думка, 1994. – 158 с.
4. *Білик Ю. Д.* Становлення і розвиток сучасного продовольчого ринку в Україні / Ю. Д. Білик // Формування та розвиток аграрного ринку : зб. наук. праць. – К. : ННЦ “Інститут аграрної економіки”, 2004. – С. 177-189.
5. *Бут О.* IFS в контексте. Безопасность потребителя. Международные стандарты в сфере продуктов питания / О. Бут // Мир продуктов. – 2007. – № 1. – С. 46-49.
6. *Бутко М. П.* Регіональне управління: інноваційний підхід : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / М. П. Бутко, О. О. Зеленська, С. М. Зеленський. – К. : Знання України, 2006. – 560 с.
7. *Дудар Т. Г.* Формування ринку конкурентоспроможної агропродовольчої продукції: теорія, методика, перспективи : монографія / Т. Г. Дудар, В. Т. Дудар. – Тернопіль : Економічна думка, 2009. – 246 с.
8. *Кривончак О. В.* Сутність аграрного ринку і його раціональна побудова / О. В. Кривончак // Сталий розвиток економіки. – 2011. – № 5. – С. 235-239.
9. *Лозинська Т. М.* Теоретико-методологічні засади державного регулювання продовольчого ринку України / Т. М. Лозинська // Вісник Національної академії державного управління при Президенті України. – 2006. – № 1. – С. 65-70.
10. *Николаева М. А.* Товароведение потребительских товаров. Теоретические основы : учебник для вузов / М. А. Николаева. – М. : Норма, 2003. – 288 с.
11. *Орленко О. В.* Особливості формування конкурентного механізму споживчого ринку сільськогосподарської продукції / О. В. Орленко // Таврійський науковий вісник. – 2010. – № 68. – С. 196-202.
12. *Осипов А. К.* Управление бюджетным финансированием сельскохозяйственного производства региона : монографія / А. К. Осипов. – Ижевск : ИЖГСХА, 2005. – 190 с.
13. *Ричард К.* Маркетинг сельскохозяйственной продукции / К. Ричард, Ул. Джозеф ; пер. с англ. – 8-е изд. – М. : Колос, 2000. – 512 с.
14. *Сонько Є. П.* Ринок і регіоналістика / Є. П. Сонько, В. В. Кулішов, І. Мустафін. – К. : Ніка-Центр Ельга, 2002. – 266 с.
15. *Саблук П. Т.* Формування та функціонування ринку агропромислової продукції : практичний посібник / П. Т. Саблук. – К. : ІАЕ, 2000. – 556 с.
16. *Шульга В. А.* Национальная экономика : учебное пособие / В. А. Шульги. – М. : Изд-во Рос. экон. акад., 2002. – 592 с.